

MURÁDIN JENŐ

ÚTKERESÉSEK FÉNYKÉP ÉS FESTMÉNY KÖZÖTT

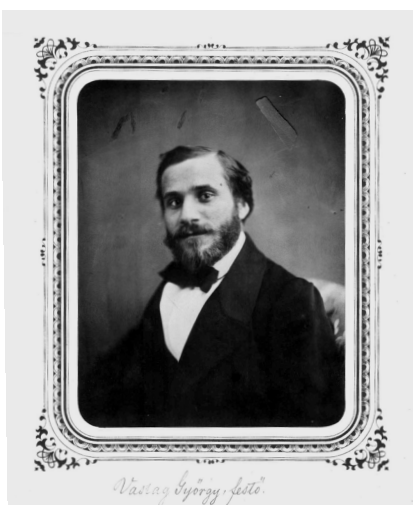
Veress Ferenc halálának 100. évfordulójára

■ A biedermeier festészet közép- és kelet-európai lassú elhalását a korszakos új találmány, az akkoriban *fényírásnak* nevezett fényképészet megállíthatatlan konkurenciája kísérte. A mechanikus képrögzítés lehetősége olyan versenyelőnyvel fenyegetett, amely képletesen szólva kivenni látsozott az ecsetet a festők kezéből. Európának ebben a térségében annál pánikszerűbb lett ez a tünet, mivel itt a portréfestés volt a leginkább igényelt műfaj. Márpedig a fénykép még a kezdeti nehézkes eljárásokkal is töredékebe került annak, amit a megrendelők egy festményért vagy akár egy miniatűr képért fizettek. Utóbbinak mint sokáig divatos műfajnak éppen az elmúlását eredményezte a fényképészet.

Milyen kiutak kínálkoztak ebben az útvesztőben?

A Kárpát-medencei, de akár az al-dunai térségben működő festők egész sora próbálkozott azzal, hogy párhuzamosan a fényképészetre is szakosodott. Voltak ebben szerencsések, a kezdetleges fototechnikákban és műfajaiban is zseniálisak, és voltak, jóval többen, akik a vállalkozásaikban belebuktak vagy ellankadtak. Előbbiek között Borsos József, Szathmári Pap Károly emelkedett ki, vagy akár Marastoni Jakab, a képrögzítés még korábbi fejezetében, a dagerrotípiában debütálva. Kevésbé volt szerencsés, inkább csődbe jutott próbálkozásaival Barabás Miklós, Sikó Miklós, Mezey Lajos.

Másik út az együttműködés festők és fényképészek között. Úgy tűnt, hogy ez mindkét fél számára előnyös lehet. Mert igaz ugyan, hogy egy fénykép, műtermi felvétel, vizitkártya gyorsan elkészült, de csak fehér-feketében. Jogos volt az elvárás a színes kép iránt. S bár a színes fényképre még évtizedeket kellett várni, az érdekeltek a kompromisszumok útját kutatták. Az pedig nem az egyszerű retusálás volt, ami a kezdetektől segítette a még nem túl éles felvételeket, hanem egy elképzelt közös technikai megoldás. Fénykép is, festmény is egyszerre!

Vastagh György fényképe Veress Ferencről

Ez az útkeresés kíséri a fényképezés korai szakaszának néhány átmeneti évét. Lelkesítő és csüggesztő próbálkozások váltakoztak. Majd a végső kiábrándulás következett, az a fájdalmas felismerés, hogy mindez zsákutcába vezet.

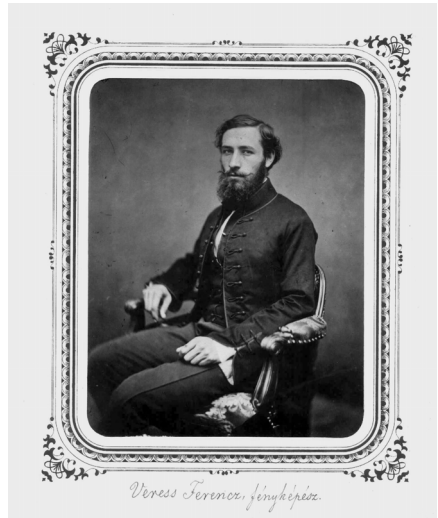
Ám mindennek ellenére ennek az epizódnak is helye van a fotótörténetben. Hiszen maga a fényképezés fejlődéstörténete sem áll egyébből, mint új és új megoldások születéséből, a kezdetektől a digitális korszakig.

Visszatérve az alaphelyzethez, különösen az erdélyi részek mozgalmas történetében követhető a kísérletek sora a *chromotípiával*, a fénykép- és pigment-alapú színezés összeházasításával. Kísérletező kedvű úttörői e vállalkozásoknak ebben a régióban Veress Ferenc, Vastagh György és Koller Károly voltak. Mindhármuk neve igencsak ismert a magyar kultúrtörténetben, és ezt az sem kisebbíti, hogy adott pillanatban egymás ellen fordulva védték vélt vagy valós igazukat.

Veress Ferenc (1832–1916) az erdélyi fényképezés ikonikus alakja. 1851-től *talbotípiákat* készített, s nem sokkal azután, 1853-ban szülővárosában, Kolozsvárt megnyitotta első állandó műtermét. Életének java részét egyéni kísérleteire, a fényképtechnika tökéletesítésére áldozta, akár vagyoni helyzetének megingása árán is. A Dunky fivérek föllépéséig (1886) ő volt a város legkeresettebb fényképese.

Fényképeinek restaurálására már a kezdetektől jó kapcsolatokat ápolt korának Kolozsváron működő festőivel, így Kőváry Endrével és Vastagh Györggyel.

Vastagh György (1834–1922), a sokáig művészfamília neves festője, szegedi szülővárosából költözött Kolozsvárra, ahol az 1850-es évek derekától kisebb megszakítással mintegy másfél évtizedig működött. Gróf Mikó Imre ajánlására mint portréfestő teremtett magának egzisztenciát, de Veress műtermében a fényképezésben is jártasságot szerzett. Kapcsolata Veresssel több volt, mint festő és fényképész retusálásra szűkített együttműködése. A kolozsvári képtár régi portréinak gyűjteményében több olyan kép van, melynek szignója: Veress és Vastag (a későbbiekben Vastagh). A szakirodalomban arra is van utalás, hogy kettejüknek először sikerült életnagyságú portrémásolatokat készíteni. „A sópapírra nagyított képet a festő akvarellal, olajjal kiszínezte, átfestette.” (Kincses Károly: *Levéltetett Veressnél, Kolozsvárt*. Magyar Fotográfiai Múzeum – VIPress Kft. Bp., 1993. 13.)

Veress Ferenc fényképe Vastagh Györgytől

készíteni. „A sópapírra nagyított képet a festő akvarellal, olajjal kiszínezte, átfestette.” (Kincses Károly: *Levéltetett Veressnél, Kolozsvárt*. Magyar Fotográfiai Múzeum – VIPress Kft. Bp., 1993. 13.)

Achromotípiával (chromographiával) a fényképezés és festészet mesterséges társításával ekkor még mindketten nagy reménységeket táplálva foglalkoztak.

Ennek lényege egy ál-térhatású megoldásból állott, és üveglapok közé helyezett színes portréfotót eredményezett. Két azonos fényképfelvételt készítettek, melyek egyikét olajfestékkel durván színezték, míg a ráhelyezett második felvételt chromoviasszal áttetszővé tették, és lazúrosan színezték. Vastagh egyedül folytatva maga is végzett ilyen kísérleteket. Annál is inkább, mert egy időre együttműködésüket megszakította a festő vándorélete. Vastagh a szintén festő és fényképész Urlaky Jánossal társulva 1862-től a Kárpátokon túli román városokban dolgozott mint vándorfényképész. Ezt követően Vastagh visszatért Kolozsvárra, ahol 1865 végétől 1869-ig ismét Veressel társult. Csakhogy közben Veress 1866-tól megkezdte kísérleteit a heliochromiával, a színes fényképek előállításának egészen más természetű kutatásával.

Barátságuk és együttműködésük útjai itt kezdtek elválni. Összeütközésüket még rokoni kapcsolatuk sem tompította, az tudniillik, hogy Veress keresztapja lett Vastagh György fiának, Gézának, a később állatképeiről ismert festőnek.

A kiváltó okot – a magyar sajtóban a fényképészetről úgylehet először nagy nyilvánosságot kapó sajtópolémiát – az váltotta ki, hogy egy szász származású, Besztercéről érkezett fotográfus 1871 augusztusában egész sorozat chromofotográfiát mutatott be Kolozsváron. A kiállító, Koller Károly (1838–1889) ugyancsak jól ismert a magyar fényképészet történetében, mint udvari fotográfus később Budapesten működött. Chromofotográfiái talán jobbak voltak, mint a Veresséi, de végül is ez a hosszadalmas kidolgozást igénylő módszerrel ő sem dolgozott sokáig.

Veress kétségeit fejezte ki az eljárás színtartósságát illetően, s ezt a *Kolozsvári Közlöny*ben részletesebben ki is fejtette. (*Vajon állandó-e a chromophotographia?* Kolozsvári Közlöny 1871. aug. 30.) Ugyanakkor Vastagh György a *Magyar Polgár*ban meglepően éles hangnemben foglalt állást. Nem csak kiállt Koller módszere és a chromofotográfiának jövője mellett, de irigységgel és a festészetben hozzá nem értéssel vádolta meg egykori munkatársát. (*Veress Ferenc úr és a Chromophotographia.* Magyar Polgár 1871. szept. 2.) Az erdélyi sajtóban eközben egy sor hozzászólás Koller módszerét magasztalta, és Vastagh György álláspontját erősítette.

Az igazság a halkabban megszólaló Veress Ferencet igazolta. Mindehhez persze az is hozzátartozik, hogy Veressnek a heliochromiával folytatott véghetetlen kísérletei nyomán csak 1888-ban sikerült megalkotnia az első méltatható minőségű színes felvételét.

A Bánffy-palotában székelő kolozsvári Művészeti Múzeum raktárában négy olyan festmény rejtőzik, melyeken Veress Ferenc és Vastagh György közös munkájára utaló felirat van. Ezek cím szerint a következők:

– *Báró Brukenthal Mihály, 1804–1855.* Olaj, kartonra ragasztott vászon, 48 x 40 cm, jelezve jobbra lent: Photographia Veresstől, Színezte: Vastag [Vastagh] 859. Leltári szám FD.113

– *Báró Brukenthal Mihályné.* Olaj, vászonra ragasztott fényképen, 53,5 x 43 cm, jelezve balra lent töredékesen: Veresstől Vastag, 858 Leltári szám FD. 276

– *Ismeretlen nő portréja.* Olaj, vászon, 58 x 44 cm, jelezve balra lent: Veress: és Vastag: 857. Leltári szám: FD. 224.